
Проф. др Небојша ШАРКИЋ*
Младен НИКОЛИЋ**

ПРИЗНАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ СТРАНИХ СУДСКИХ И АРБИТРАЖНИХ ОДЛУКА

Уводно разматрање

Већина аутора која се бавила овом темом приоритет у расправљању даје питању признавања или могућности за преиспитивање стране судске или арбитражне одлуке. Само извршење углавном није заступљено у радовима аутора који су се бавили овим питањем. То је сасвим разумљиво када имамо у виду чињеницу да се ова материја сврставала у материју међународног приватног права, те се аутори које је занимала ова област нису довољно дотицали самог поступка извршавања страних судских и арбитражних одлука. Предмет нашег интересовања јесте и само извршење. Но, да бисмо овом питању приступили на ваљан начин, морамо детаљно размотрити и питање признавања стране судске или арби-

* Проф. др Небојша Шаркић, редовни професор на Правном факултету Универзитета Унион

** Младен Николић, судија Привредног апелационог суда.

тражне одлуке. Под појмом страна одлука сматраће се све врсте судских и арбитражних одлука, изузев ако се о нечему специфичном не буде говорило у посебној врсти одлука. У том смислу у уводном делу изнећемо општа разматрања која се односе и на судске и на арбитражне одлуке, а потом ћемо детаљније изложити поступак признавања и извршења страних судских одлука, а затим и признавања и извршења страних арбитражних одлука.

Поступак који води суд по захтеву једне од странака за признање или извршење стране судске или арбитражне одлуке назива се делибациони поступак. У прописима претходне државе (СФРЈ) ова област била је детаљно уређена уводним законом за ЗПП. Признање таквих одлука донетих у статусним стварима могло се тражити по закону под следећим условима: ако је по југословенском закону могао поступати било који суд стране државе у којој је одлука донета (апстрактна надлежност); ако су лицу против кога је она донета били лично достављени позив или наредба којом је поступак започет или се то лице на било који начин упустило у поступак; ако постоје потврде страног суда или другог државног органа о правноснажности и извршности одлуке према праву земље у којој је донета; ако постоји узајамност између Југославије и те земље у поступању по захтеву за признање и извршење. Међутим, и када су постојали наведени услови за њих су морале постојати одређене околности које су се у поступку посебно преиспитивале.

Поступак признања и извршења страних судских и арбитражних одлука у претходној држави Југославији био је регулисан двостраним уговорима Југославије са другим државама. Осим тога Југославија је ратификовала Женевску конвенцију из 1927. године, којом се регулише признање и извршење страних арбитражних одлука. Држава Србија као правни следбеник претходне државе СФРЈ, СРЈ, СЦГ, преузела је и континуитет у овим питањима.

Дозвола којом се признаје или извршава страна судска одлука коју ставља суд државе у којој се тражи признање или извршење стране судске одлуке назива се егзекутура пресуде. Јачање капиталистичких држава донело је са собом повећану

робноновчану размену, учврстило национална законодавства, уредило територију сваке државе, па се поставило и питање признавања страних судских одлука. Из разумљивих разлога економски јаче земље инсистирале су на либералнијем режиму извршавања страних судских одлука ради заштите својих интереса, док су земље са слабијим економским потенцијалом штитиле национални правни суверенитет. Тако су се развијали различити модалитети овог проблема. Данас, признање стране судске одлуке није дозвољено у Енглеској, Холандији и мањем броју земаља, па је у њима потребно покренути нови спор у коме страна судска одлука служи само као солидна основа за вођење спора. Поједине државе приликом признавања извршења страних судских одлука прихватају систем ограничене контроле, док се у другима примењује систем такозване неограничене контроле или систем ревизије из основа. Највећа овлашћења при давању оваквих дозвола има суд државе која прихвата систем ревизије из основа, јер на основу испитивања формалне и материјалне стране судске пресуде постоји овлашћење не само да се таква одлука не призна, него и да дође до измене њеног диспозитива. Овај систем који води порекло из француске судске праксе данас је скоро ишчезао и на ширем међународном плану углавном је непознат. Зато мања овлашћења има суд државе која прихвата систем ограничене контроле, јер се његова овлашћења свode на испитивање стране пресуде, и то са формалне и са материјалне стране и на основу таквог испитивања, давања или одбијања егзекутуре.

Суд може дати егзекутуру пресуде у потпуности или парцијално.

За давање егзекутуре постоје, поред извесних специфичних услова у правима појединих земаља, и општеприхваћени услови: да је судио надлежан суд, да страна пресуда није противна међународном јавном поретку оне земље чији суд треба да да егзекутуру, да је поштовано право одбране и, по правилу, да је страна судска одлука или пресуда коначна.

Наш Закон о извршењу и обезбеђењу предвиђа да у случају покретања извршног поступка у ситуацији да претходно страна извршна исправа није призната пред домаћим судом,

о признању стране извршне исправе одлучује извршни суд као о претходном питању.

Законодавац у одредби која регулише начело хитности у извршном поступку посебно издваја и рок од 30 дана у коме је суд дужан да одлучи о предлогу за извршење који се заснива на страниј извршној исправи, а да претходно није призната од стране домаћег суда. У наведеном року суд је дужан да предузме све радње и прибави све информације које су му потребне како би о признавању стране извршне исправе одлучио у извршном поступку као о претходном питању.

И до сада је постојала могућност да извршни суд као о претходном питању одлучи о признању стране извршне исправе, а све у складу са одредбама Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима и то одредбе тог закона од чл. 86. до 101. и члана 107. став 1. тачка 2.

Услови за признавање страних судских одлука и поравнања предвиђени су поменутиим законом, као што наведени закон предвиђа и случајеве у којима страна судска одлука неће бити призната.

Када су испуњени услови за признање стране судске одлуке, односно када нису испуњени услови за одбијање признања, суд може поступити на два начина: прво може одлучити да донесе посебну одлуку којом признаје страну судску одлуку, односно може донети решење којим се страна судска одлука не признаје (против тог решења дозвољена је посебна жалба), и друго – суд који је надлежан за одлучивање о предлогу за извршење може на основу стране судске одлуке донети решење о извршењу, чиме је о признању стране судске одлуке одлучио као о претходном питању. Дакле, када је донео решење о извршењу, он је и признао страну судску одлуку. Тада ће суд који је донео решење о извршењу на основу стране судске одлуке која претходно није призната, дати разлоге и образложење за признање те одлуке. Право извршног дужника је да, осим разлога за признање стране судске одлуке о којима се води рачуна по службеној дужности, у правном леку којим напада решење о извршењу, изнесе и друге разлоге које је закон прописао у погледу непризнавања стране судске од-

луке. Одлуке судова република чланица раније СФРЈ, које су постале правноснажне и извршне до дана међународног признавања тих република, не третирају се као стране одлуке и имају дејство у правном саобраћају Србије као одлуке домаћег суда.

Сада ћемо разграничити питање признања и извршења страних судских одлука.

а) Признање страних судских и арбитражних одлука

1. Признање страних судских одлука

Страна судска одлука може производити дејство на домаћој територији тек након признавања од стране надлежног домаћег органа. Општеприхваћено правило међународног приватног права говори о томе да су стране судске одлуке признате у домаћем правном саобраћају, наравно под одређеним условима.

На самом почетку треба одговорити на питање о којим одлукама је реч. Овде говоримо о одлукама које су донете у такозваним грађанским стварима. Ово питање није тако једноставно као што се чини на први поглед, јер се под појмом грађанско-правне ствари могу подразумевати бројна питања која су због комплексности савремених правних система веома разуђена.

У теорији постоје два основна критеријума која служе за разграничење. Први критеријум је такозвани територијални и говори о томе да је одлука страног суда донета на територији стране земље. Овај географски критеријум је прихватљив, али не у свим случајевима. Нама се, пак, чини да је много прихватљивији персонални критеријум који не полази од места где се налази орган који доноси одлуку, већ полази од државне припадности органа који доноси одлуку. Таква је ситуација тренутно са делом нашег правосудног система који је због општепознатих околности измештен са подручја АП Косово и Метохија. Према персоналном критеријуму није битно где је одлука донета, већ је битна припадност органа који одлуку доноси. Ово питање било је такође веома актуелно у

погледу разграничења по основу сукцесије између бивших чланица држава СФРЈ.

Много значајније јесте питање ко доноси одлуке које су предмет расправљања у поступку признавања и извршења. Најчешће су то судови, али не постоје идентични организациони критеријуми за надлежност у различитим државама, те се не може говорити о аутоматском уподобљавању различитих правних система. Тако поједине земље имају разне врсте специјализованих судова које друге државе не познају. Као пример разгранатости правних система можемо навести Савезну Републику Немачку, која има бројне специјализоване судове у области радних односа, социјалног осигурања, заштите синдикалних права и слично. Такође, у појединим земљама део судске надлежности измештен је код других паралелних органа. У новије време највише надлежности у европским земљама преноси се са судова на јавне бележнике – нотаре. Они су постали незаменљиви институт у области породичног и наследног права, те су њихове одлуке у појединим законом предвиђеним случајевима изједначене са судским одлукама. Поравнање које сачини јавни бележник – нотар у потпуности је изједначено са поравнањем које је закључено пред судом. У нашем правном систему извршење законом признатог поравнања идентично је са признањем сваке друге судске одлуке (пресуде или решења).

Под појмом стране судске одлуке морамо сматрати страну судску или арбитражну одлуку, али и одлуку коју доноси неки други орган стране државе који је надлежан за решавање грађанско-правних ствари (предмета). У нашем правном систему предвиђено је да страна судска одлука, да би могла имати дејство на територији Републике Србије, мора бити призната од стране домаћих правосудних органа. Овај поступак подразумева одређену проверу чињеница да ли та одлука испуњава законом прописане услове да би се могла примењивати на домаћој територији. Овај поступак признавања је судски поступак у коме је суд дужан да изврши одређене радње, провере тих чињеница.

Поставља се оправдано питање који су то услови које страна судска одлука мора да испуни. Постоји више тих услова, али ћемо набројати оне које сматрамо најважнијим:

– да би једна одлука могла бити призната у нашој земљи, она мора бити правноснажна. Одлука је правноснажна уколико је таква према праву земље која је донела ту одлуку, а што значи да се против ње не могу више изјављивати редовни правни лекови. Лице које тражи признање стране судске одлуке дужно је да пружи доказ о томе да је према праву земље у којој је донета одлука та одлука постала правноснажна. На пресуду или другу судску одлуку мора се ставити клаузула правноснажности која доказује да према праву земље у којој је одлука донета не постоји више могућност за вођење редовних поступака;

– осим правноснажности одлука мора бити снабдевена и клаузулом извршности. У том смислу извршност је судски печат којим се констатује да је протекао парични рок доброволног испуњења обавезе и да су испуњени услови за извршење судске одлуке. И ову клаузулу извршности мора страна која тражи признање и извршење стране судске одлуке да пружи уз захтев за признање стране судске одлуке.

Страна судска одлука неће се признати уколико не постоји узајамност између домаће земље, дакле Републике Србије и земље одакле одлука потиче. Ово правило је општепризнато у међународном приватном праву. Уколико суд нема поуздано сазнање о постојању узајамности, може затражити мишљење од Министарства правде Републике Србије као надлежног државног органа за послове правосуђа па самим тим и за међународну правну помоћ. Ова узајамност може бити регулисана билатералним уговорима између две државе, или се може регулисати на нивоу међународних организација, или на нивоу општеприхваћених конвенција. Уколико постоје одређени међународни уговори, они важе само за земље чланице (потписнице тог међународног уговора).

Већина земаља заштићује свој правни систем тако што искључује могућност признања стране судске одлуке уколико постоји искључива надлежност домаћег суда или другог домаћег органа за одређено питање. Искључива судска надле-

жност искључује надлежност суда друге државе. Уобичајено је правило да је суд надлежан у стварима са елементом иностраности, ако је то одређено законом или међународним уговором или када надлежност произлази из одредаба које регулишу месну надлежност домаћег суда.

Закон предвиђа и одређене негативне критеријуме који утичу на признавање, односно непризнавање судске одлуке. Тако се, на пример, страна судска одлука неће признати ако се докаже да лице против кога је та одлука донета није учествовало у поступку приликом њеног доношења. Разлози зашто лице није учествовало у поступку морају бити оправдани са становишта лица које се позива на ову чињеницу. Суд који доноси одлуку о признању цениће ове чињенице са становишта да ли је лице против кога је одлука донета имало могућност да учествује у поступку, да ли је било уредно позвано, да ли му је била омогућена судска заштита, да ли му је била омогућена адекватна заштита од стране законског заступника или пуномоћника. Овде се наравно поставља питање по којем праву ће се ценити ове чињенице у вези са обавезном одбраном, у вези са могућношћу за законско заступање, у вези са уредним достављањем и слично. Ипак, општеприхваћена је чињеница да суд који одлучује о признању стране судске одлуке користи домаће право и са становишта правних стандарда земље у којој се одлука доноси и одлучује о овим спорним чињеницама.

Међу негативним критеријумима треба поменути и критеријум постојања правноснажне одлуке од стране домаћег суда или домаћег државног органа по истој правној ствари. Све земље дају првенство домаћој одлуци која је поводом исте правне ствари већ донета. Као допунски критеријум свакако се може поставити и питање времена доношења поједине одлуке. Уколико је одлука домаћег суда донета пре доношења одлуке страног суда, онда је ствар релативно једноставна. Суд ће признати чињеницу претходно донете одлуке по временском критеријуму. Уколико је одлука домаћег суда донета касније, као допунски критеријум може се поставити питање да ли се у том тренутку знало за одлуку страног суда или не. Дакле, постоје два могућа критеријума: један крите-

ријум је онај који ће давати у сваком случају предност одлуци домаћег суда у случају постојања две одлуке и други критеријум који се чини логичнији о постојању раније одлуке, без обзира да ли је она донета од стране домаћег или иностраног суда.

С тим у вези поставља се и питање признања стране судске одлуке уколико по истој правној ствари пред домаћим судом или другим државним органом већ тече поступак. Уколико је тај поступак започет пре доношења одлуке страног суда или уколико се докаже да је поступак пред иностраним судом покренут када се већ знало за постојање поступка пред домаћим судом, и у том смислу ствари су релативно јасне. Предност ће се дати свакако одлуци домаћег суда. Но, уколико се покаже да је поступак пред домаћим судом започет након доношења одлуке иностраног суда или када се већ на неки начин знало за одлуку домаћег суда, онда се, наравно, поставља као спорно питање које ће се опредељење и становиште прихватити. Према нашем мишљењу, исти критеријум мора важити и за случај да је поступак најпре покренут у земљи признања, као и уколико је поступак раније покренут у иностранству. У оба случаја мора се заштитити правичност, под условом да су сви други критеријуми за признавање иностране одлуке испуњени.

Суд који доноси одлуку о признању стране судске одлуке мора водити рачуна и о чињеници да ли је одлука супротна поретку земље у којој се одлука о признању доноси. Ова обавеза суда је нормална и разумљива, јер је суд иначе дужан да води рачуна о начелу уставности и законитости, те поштовању јавног поретка, морала и општих правила која важе у једној земљи. У том смислу неће се признати одлука иностраног суда, која испуњава све друге критеријуме, ако се докаже да у земљи признања она не би уживала правну заштиту због повреда законских прописа или јавног поретка у целини.

На основу свега изнетог, можемо констатовати да се критеријуми за признање стране судске одлуке могу делити на такозване позитивне и негативне. Први утичу на постојање одређене чињенице и њих ће суд проверавати, док се други

критеријум огледа у негативно постављеним критеријумима и уколико они постоје, одлука се неће прихватити. Поступак признања пред домаћим судом води се у законом предвиђеном поступку. Према праву Републике Србије то је ванпарнични поступак. Тренутно је надлежан виши суд, односно привредни суд, у случају када се у посебном поступку предлаже признање стране судске одлуке. Поступак у коме суд спроводи признање стране судске одлуке по правилу је хитан и подразумева преиспитивање како саме одлуке, тако и других околности које утичу на њено признање. Уколико суд има недоумица око признавања стране судске одлуке, може тражити објашњење од надлежног државног органа који се бави пословима правосуђа.

Одлука о признању стране судске одлуке доноси се у облику решења. Против тог решења може се изјавити жалба другостепеном суду. Ако у захтеву за признање извршења стране судске одлуке није решавано као о главној ствари, о томе се може одлучивати као о претходном питању у другом поступку (на пример у извршном).

Када се донесе судска одлука о признању стране судске одлуке, она има дејство као одлука домаћег суда. Ову чињеницу морамо наравно примити са резервом, јер дејство одлуке иностраног суда на домаћој територији почиње важити тек након правноснажности решења којим се тој одлуци придаје правна снага и она постаје призната на територији домаћег правног система. Страна судска одлука мора испунити опште претпоставке које су предвиђене да би та одлука добила правну снагу и да би се могла извршити.

2. Признање страних арбитражних одлука

Закон о арбитражи, донет 2. јуна 2006. године, отклонио је многе недоумице у погледу признавања страних арбитражних одлука. Овај закон, као ни други прописи, није улазио у тешкоће око извршења страних арбитражних одлука. Постоје и бројне тешкоће око извршења страних судских одлука. Због тога ћемо најпре анализирати признање стране арбитражне

одлуке, а потом ћемо обједињено анализирати извршење страних судских и арбитражних одлука.

Није спорно да домаћа арбитражна одлука има снагу домаће правноснажне судске одлуке и извршава се у складу са одредбама Закона о извршном поступку. Закон о извршењу и обезбеђењу изједначио је арбитражне одлуке у потпуности са одлукама "редовних судова", што значи да уколико страна арбитражна одлука добија статус арбитражне одлуке у домаћем правном систему, онда се изједначава њено извршење са извршењем одлука домаћих судова или арбитража.

Поставља се питање шта се сматра страном арбитражном одлуком. Страна арбитражна одлука свакако је одлука коју је донела инострана арбитража ван Републике Србије. Наравно, као спорно питање може се поставити и питање примене домаћег или иностраног права с обзиром на то да је корективни критеријум који је правни систем примењен.

О признавању и извршењу страних арбитражних одлука у нашем правном систему одлучују трговински судови, који су месно надлежни према подручју где треба спровести извршење. Може се поставити и питање признавања стране арбитражне одлуке као претходног питања у поступку извршења, што је као могућност предвиђено законом. Закон о арбитражи примењује се у сваком случају на извршни поступак и надлежност за одлучивање о привременим мерама и њиховом извршавању.

Суд ће поступак започети уколико је за то поднет захтев од стране лица које има страну арбитражну одлуку. Уз захтев, мора се поднети изворна арбитражна одлука или њен оверени препис, споразум о арбитражи или документ о њеном прихватању у изворнику или овереном препису и оверени превод стране арбитражне одлуке и споразум о арбитражи на језику који је у службеној употреби пред надлежним судом. Законодавац није посебно предвидео о каквој је врсти овереног превода, као и овереног преписа реч. Овде се примењују општа правила о овери и препису, као и општа правила о преводу. Дакле, под овереним преписом подразумева се само онај препис који је у домаћој земљи (Република Србија) оверио надлежни државни орган, док се у земљама које су увеле јавног

бележника као валидан документ за оверу преписа сматра и потврда јавног бележника – нотара. У нашем правном систему овереним преводом сматра се само онај превод који је обављен од стране тумача за одређени језик који има уредан сертификат, издат од стране Министарства правде.

Као и код признања страних судских одлука законодавац се определио за позитивне и негативне критеријуме о одређивању признања стране арбитражне одлуке. Овде је законодавац активну улогу препустио и страни која се противи признавању стране арбитражне одлуке. Тако је, на пример, предвиђено да та страна може доставити споразум о арбитражи из кога се види да није пуноважан по праву које су странке споразумно одредиле или по праву државе у којој је та одлука донета.

Суд признања неће признати арбитражну одлуку ако противна страна докаже да није била уредно обавештена о именовању арбитра или о арбитражном поступку или из другог разлога није могла да изнесе своје аргументе. Овде се поставља питање критеријума на основу кога ће се правни стандарди примењивати. Суд признања, наравно, примењиваће правне стандарде Републике Србије шта се сматра уредним обавештењем о именовању арбитра или о другим критеријумима из законом предвиђених услова за валидност арбитражног поступка.

Суд неће признати арбитражну одлуку уколико друга страна докаже да није био обухваћен споразум о арбитражи или су одлуком прекорачене границе тог споразума. Ако се утврди да се део одлуке којом су прекорачене границе споразума о арбитражи може одвојити од осталог дела одлуке, могуће је донети делимичну одлуку о признању и извршењу те одлуке.

Арбитражна одлука неће бити призната уколико се докаже да арбитражни суд или арбитражни поступак нису били у складу са споразумом о арбитражи или ако таквог споразума нема и није у складу са правом државе где је место арбитраже.

Суд такође неће дозволити признање извршне стране арбитражне одлуке уколико утврди да је у арбитражној одлу-

ци предвиђен одређени рок који није истекао. Наравно, уколико је одлука поништена или је обустављено њено извршење од стране суда или неког другог државног органа земље у којој је одлука донета, такође се неће приступити признању ни извршењу стране арбитражне одлуке.

Као позитивне критеријуме за одбијање признања стране арбитражне одлуке закон је предвидео да ће суд одбити признање извршне стране арбитражне одлуке ако утврди да по праву Републике Србије предмет спора није подобан за арбитражу, дакле, уколико се ради о стварима које се не могу пренети арбитражном суду на одлучивање.

Исти критеријум примењује се и уколико су дејства арбитражне одлуке у супротности са јавним поретком Републике. Суд ће, наравно, примењивати опште стандарде и критеријуме Републике Србије за одлучивање о томе да ли је нека страна арбитражна одлука донета у супротности са општим правним правилима и нарочито са правилима јавног поретка који важи у Републици Србији.

Суд Републике Србије који одлучује о признавању стране арбитражне одлуке може одлучити да привремено одложи одлучивање о поднетом захтеву уколико се пружи доказ да је пред арбитражним судом који је донео одлуку или пред другим државним органом земље у којој је арбитражна одлука донета, покренут поступак за поништај или преиспитивање спорне одлуке. Ово зато што је нерационално да се води поступак признања, а потом извршења стране арбитражне одлуке уколико постоје основани разлози који упућују на то да је та одлука већ под одређеном сумњом и у фази преиспитивања. Суд овакву одлуку може донети, али не мора, у зависности од околности које се наведу у предлогу за одлагање доношења одлуке о признању.

Према општим правилима извршног поступка, суд који одлучује о томе да ли ће одложити доношење одлуке о признању стране судске одлуке може тражити да страна која је поднела захтев за одлагање положи одређена средства као средство обезбеђења. На овакав начин заштитиле би се и једна и друга страна. Страна о чијем се праву расправља не би била оштећена, јер ће се застати са доношењем одлуке о при-

знању, а друга страна неће бити оштећена, јер ће њено потраживање бити заштићено положеним средством обезбеђења.

Када одлучи да призна страну арбитражну одлуку, привредни суд одлучује у форми решења. Ова судска одлука мора бити образложена. Против ове одлуке може се изјавити жалба у року од 30 дана од дана њеног достављања, и то другостепенем суду (Привредном апелационом суду).

Из приложеног се види да се наш правни систем определио за систем такозване ограничене контроле, за разлику од система који постоји у мањем броју земаља такозване неограничене контроле или система ревизије из основа.

Законодавац се определио за такозвани територијални критеријум. Постоје углавном два доминантна система у зависности од критеријума према којем се одређује: према седишту арбитраже или према процесном праву које је за решавање спора признато. Тако, на пример, немачко право сматра да се једна арбитражна одлука сматра немачком, па и немачки судови имају контролу над њом уколико је приликом њеног доношења примењивано немачко процесно право.

Наравно ретко, али ипак постоје одлуке које сматрамо непостојећим, јер се не везују ни за једно национално право. Тако на пређашњем примеру можемо анализирати ситуацију када је немачка арбитража донела одлуку, али је примењивано право неке друге земље. Ипак, чини се да је територијални принцип – седиште арбитраже међународно доминантан.

6. Извршење страних судских и арбитражних одлука

Питање извршења углавном је маргинализовано у односу на проблем поништавања и признавања страних судских и арбитражних одлука. Површно посматрано, проблем се чини доста једноставним када се ради о извршењу страних судских и арбитражних одлука. Страна судска одлука уколико прође кроз процедуру признавања у земљи признања, добија статус одлуке домаћег суда. С друге стране, одлука међународне арбитраже када се призна у земљи признања добија статус домаће арбитражне одлуке. У нашем правном систему одлуке арбитража у извршном поступку изједначене су са суд-

ским одлукама. У прилог наведеном посебно упућује одредба члана 21. став 2. Закона о извршењу и обезбеђењу која прописује да се страна извршна исправа, која је претходно призната пред домаћим судом у складу са законом, извршава на исти начин и у истом поступку као и домаћа извршна исправа.

Судска пракса је показала да се најчешће тражи извршење на основу стране извршне исправе у случајевима када је њоме позитивно решено повчано потраживање, сада извршног повериоца. Ово из разлога јер је извршни дужник лице које поседује имовину, односно одређена имовинска права у Србији, а не у земљи чији је суд или арбитража донела извршну исправу, те ће извршни поверилац у предлогу за извршење назначити једно или више средстава извршења предвиђених законом или предложити извршење на целокупној имовини извршног дужника. У даљем поступку извршења обе странке пред домаћим судом остварују права искључиво по одредбама Закона о извршењу и обезбеђењу. На основу наведеног чини се да проблема нема. Ипак, навешћемо неке недоумице које смо уочили.

И код признања судских и код признања арбитражних одлука може се дозволити такозвано делимично признање одлуке. Поставља се питање код делимичног признања да ли ће се спроводити извршење само оног дела који је признат и под каквим условима. Тако, на пример, уколико је у пресуди иностраног суда одлучено да се брак разведе, али у истој одлуци утврђује обавеза туженог да плаћа издржавање, реално се може догодити да се пресуда у погледу дела који се односи на развод призна, а други део одлуке због постојања одређених проблема утиче да се пресуда не призна. Познато је да се само кондемпнаторне одлуке извршавају, те се заправо први део одлуке привидно неће ни извршавати. Наравно и ово треба прихватити са резервом, јер се пресуде о разводу брака “извршавају” тако што се код надлежне службе државних органа (матичари), констатује чињеница о разводу или поништају брака.

Делимично признање или делимично извршење одлуке могуће је и у другим случајевима када у погледу признања, а

потом и извршења једног дела одлуке нема никаквих сметњи, док приликом признања или само приликом извршења другог дела одлуке постоје одређене тешкоће. Општеприхваћено је становиште да одлука која се извршава или њен део морају представљати логичну целину и заокружени захтев. Тако се, на пример, у случајевима постојања пресуде о накнади штете може признати један део, док ће из одређених разлога признање или само извршење другог дела пресуде остати спорно.

Такође, може постојати и дилема око начина спровођења извршења и да ли се ово извршење може односити и на физичка и на правна лица. Постоје и дилеме око извршења на покретним или непокретним стварима, те је са становишта међународног приватног права општеприхваћено схватање, које и ми подржавамо, да се извршење спроводи према правилима земље признања и извршења стране судске или арбитражне одлуке. У том смислу у нашој земљи примењиваће се општа правила из Закона о извршењу и обезбеђењу, која регулишу како ће се спроводити извршење.

Када говоримо о овом питању, постоје ограничења и изузимања од извршења која предвиђа наш Закон о извршењу и обезбеђењу. Сетимо се да су не тако давно (Закон о извршном поступку из 1978. године) постојала бројна ограничења која су се односила на заштиту друштвене својине. И сада ЗИО познаје изузимања која се односе, на пример, на спровођење извршења на имовини државе или јединица локалне самоуправе (објекти и оружје намењени одбрани и безбедности државе, те тражбине по основу пореза и других јавних обавеза). Такође, постоје и ограничења у погледу спровођења извршења на стварима које служе за специјалне намене. У свим овим случајевима, без обзира да ли је одлука страног суда или стране арбитраже валидна са становишта признања, неће доћи до извршења.

Закон о извршењу и обезбеђењу Републике Србије предвиђа и одређена ограничења која се односе на обим спровођења извршења. Тако, на пример, уколико је пресуда о издржавању страног суда у потпуности валидна, она неће моћи бити спроведена у потпуности уколико се обим спровођења из-

вршења не поклапа, односно превазилази дозвољени обим спровођења извршења у нашој земљи.

Такође, може постојати и проблем око извршења на појединим стварима. Закон о извршењу и обезбеђењу поставио је ограничења не само у погледу обима, већ и у погледу врсте ствари на којима се не може спроводити извршење (изузимање од извршења). Ово се правда заштитом положаја извршног дужника у извршном поступку и представља део укупног система домаћег законодавства.

Одређене тешкоће постоје и у погледу извршавања привремених мера или других одлука привременог карактера које доносе инострани судови или арбитраже. У нашем правном систему привремене или претходне мере могу се доносити само у законом предвиђеним случајевима, те се може догодити да дође до тешкоћа у погледу спровођења извршења у домаћем законодавству.

На основу свега изнетог, можемо констатовати да постоје две значајне разлике између две фазе. Прва фаза представља поступак признања стране судске или арбитражне одлуке. Када се тај поступак оконча, приступа се спровођењу извршења. Сасвим је сигурно да је у пракси поступак извршења реални циљ сваког подношења захтева за признање стране судске или арбитражне одлуке. Тешко је поверовати да ће неко водити поступак признавања одлуке уколико не тражи њено извршење. Ипак, сва упоредноправна законодавства прихватају варијанту да се тек тада приступа поступку спровођења извршења, а да се поступак спровођења извршења спроводи по правилима земље извршења. Како се код нас општа правила која се односе на подобност извршне исправе и ограничења у погледу спровођења извршења морају поштовати, закон је предвидео шта се сматра судском или другом одлуком подобном за извршење. Закон детаљно предвиђа који су то услови. Законодавац предвиђа да суд одређује извршење само на основу извршне или веродостојне исправе ако законом није друкчије одређено. Законодавац употребљава овај израз само у циљу јасног назначења да без извршне или веродостојне исправе нема извршења. Дозволи извршења треба да претходи поступак у коме се доноси извршна ис-

права (парнични, ванпарнични, кривични, односно поступак пред органом управе или прекршајним органом или треба да постоји веродостојна исправа). Закон је предвидео и шта представља извршну исправу. Но, подсетимо да Б. Благојевић предвиђа “да извршни наслов и извршна исправа представљају материјално правно овлашћење за вођење поступка“. Б. Познић предвиђа: “из извршног наслова проистиче дужност суда да на предлог овлашћеног субјекта дозволи спровођење извршења.“ У извршном наслову треба да буде наведена садржина, обим и врста обавезе или чинидбе, као и легитимација странака (види члан 34. Закона о извршном поступку).

Извршна исправа је јавна исправа на основу које се по закону може тражити принудно извршење. Основна подела извршних исправа односи се на извршење исправа домаћих и страних судова. Но, обе извршне исправе, као и свака друга, морају бити јасне и прецизне, што је изузетно значајно с обзиром на то да се суд приликом одлучивања превасходно концентрише на разрешавање спорног односа. Будући да се извршење може спроводити пред другим судом, изузетно је значајно да разрешење спорног односа и садржај изреке одлуке буде јасан, разумљив и одређен. Свако тумачење извршне исправе носи са собом опасност од погрешног разумевања, а у извршном поступку није дозвољено одступање од изреке извршне исправе.

Тако долазимо до наизглед последњег, али и најважнијег критеријума за одређивање да ли ће се неко извршење спроводити или неће. Наш Закон о извршењу и обезбеђењу предвидео је међу основним начелима, начело формалног легалитета. Ово начело поједностављено речено подразумева забрану било каквог тумачења, мењања или преправљања извршне исправе. Дакле, извршни судија и у поступку спровођења извршења одлука домаћих судова нема могућност да на било који начин мења судску одлуку. Чак ни креативно тумачење судске одлуке по овако строго постављеном начелу формалног легалитета, како то предвиђа ЗИО, није дозвољено. Ово начело ће се још драстичније и још строже исказати у ситуацији када имамо инострани елемент одлуке. Основни

принцип јесте да законитост и правна ваљаност судских одлука, односно одлука управних или прекршајних органа може бити предмет оцене од стране вишег надлежног суда или органа по правним лековима било редовним било ванредним. Кад извршни поверилац предложи извршење на основу перфектне извршне исправе (мора да буде и подобна за извршење), односно на основу ваљане и веродостојне исправе, суд мора дозволити извршење. Он мора бити сигуран да ће се тако извршење спровести и да се неће ни на који начин на то утицати мењањем или преправљањем.

Закључно разматрање

Можемо констатовати да је проблем признавања и потом извршавања страних судских и арбитражних одлука изузетно сложен. У Србији последњих петнаестак година овај проблем није био претерано изражен из разумљивих разлога. Период економске изолације, ратних догађања, економских санкција и слично довео је до тога да је у пракси судова био релативно мали број иностраних судских или арбитражних одлука на признању, а потом и на извршењу. Промењене околности поново су актуелизовале овај проблем.

Мали број правних теоретичара и уопште правних стручњака бавио се проблемом извршења страних судских и арбитражних одлука. Углавном је тема њиховог интересовања била могућност поништавања страних арбитражних одлука и поступак признавања страних судских и арбитражних одлука. Као што смо напоменули, постоје и проблеми у поступку самог извршења страних судских и арбитражних одлука. Закон о извршењу и обезбеђењу овом проблему посветио је само један члан. Чини се да ће хармонизација нашег правног система, приближавање европским стандардима у правном, политичком, економском, али и правосудном систему довести до тога да ћемо овом питању морати да посветимо више пажње. По нашем мишљењу, правац решавања овог проблема, који је могућ, детерминисан је усаглашавањем нашег правног система са правним системима Европске уније. Чини се да ће разлике између пресуда постајати све мање и да ће се

генерално гледано форсирати питање непосредног признања или олакшаног признања страних судских и арбитражних одлука. Ово би свакако допринело бржем интегрисању наше државе у европску породицу. Ипак и Србија, као и све друге земље, мора штитити свој правни интегритет. Она мора водити рачуна о интересима својих грађана и својих правних субјеката, те се мора наћи добра мера између поједностављеног и убрзаног признавања страних судских и арбитражних одлука и заштите права домаћих грађана као и њихове имовине.